

Ивана Р. Јовановић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Студент докторских студија

УДК 821.163.41.09-93-1 Јовановић Р.

ЈЕЗИЧКА СЛИКА СОЦИЈАЛНИХ МОТИВА У ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ РАДЕТА ЈОВАНОВИЋА

Сажетак: Аутор анализира мотивску грађу поезије за децу Радета Јовановића и утврђује палету тематски разврстаних мотива према животним сферама, са истицањем доминатних, а то су породица и породичне вредности. Што се тиче композиционог и језичко-стилског поступка – аутор примећује да су Јовановићеви метаплазматични и метасемични поступци сведени на оне стилске операције које нису стране ни свакодневном говору, дакле: на метафоризацију и антропоморфизацију (тј. персонификацију). Овакви начини стилизације – закључак је ауторов – определили су и избор вербализацијских поступака, па се често смењују наративизација описа и дескриптивизација нарације.

Кључне речи: Раде Јовановић, мотив, поезија, стилизација, метафора, персонификација.

1. УВОДНЕ (ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ) НАПОМЕНЕ

1. Ко је Раде Јовановић?

а) „Србија је земља песника” – каже Недељко Попадић у предговору Јовановићеве збирке песама *Док је чекам* (2004: 7). „Србија је земља великих песника. Поготово песника за децу [...]. Готово да нема већег града у Србији који нема доброг савременог песника за децу. Сада ћемо, драги читаоче, отићи до Лазаревог града – Крушевца. Упознаћемо човека који је, сасвим сигурно, најталентованији од свих песника које је изнедрио овај град.” Тако из пера приређивача Јовановићевих збирки.

б) А сада према нашим сазнањима. Раде Јовановић је рођен 1971. године у Крушевцу. Пише поезију за децу и за одрасле¹, а неке су му песме компоноване и извођене на фестивалима. У његовој се биографији истиче

1 До сада је објавио следеће збирке песама: *Шестица пролази кроз град, Дан за бездан, Да се игра не заборави, Срећа се смеши ми, иза суза, Док је чекам, Звездана, Држава дејтећа и Моја омиљена књија.*

да је омиљен међу најмлађима и познат по причама које редовно пише за књижевни часопис за децу „Витез”, у коме је један од уредника. Такође је један од покретача Београдског фестивала писаца за децу „Витезово пролеће”.

2. Где припада Јовановићева поезија?

Одговор ћемо потражити у *Зайисима о књижевности за децу* Слободана Ж. Марковића (1991: 14-15). „Потребно је имати у виду разлику између књижевности за децу и лектире за децу. Појам лектире је шири од појма књижевности за децу. Појам лектире настајао је заједно са развојем и учвршћењем школе као институције и усмеравањем њене друштвене функције. Лектиру су бирали одрасли у циљу ширења верских и моралних садржаја, као и васпитних материјала [...]” Јасно нам је закључити да – на основу предложене методолошко-дидактичке инструкције – Јовановићева поезија припада књижевности за децу. Додуше, у његовој биографији каже се суздржано да је „песник из читанке” и да је „заступљен у бројним антологијама”.

3. Шта су о Јовановићеву поезији казали?

а) Мало, јер није била у фокусу пажње теоретичара књижевности и критичара. „Он је песник чији стихови полако улазе у антологије...” – каже Недељко Попадић у *Предговору* збирци *Док је чекам* (2004: 8-9). „Добро је, и то је један од квалитета овог песника, што не пише много као што то ради маса скрибомана данас [...]. То није песник који се мучи, упиње [...]. Видео сам пред собом песника који зна шта пише и зашто пише... Нису то песме за децу. То су песме за одрасле, боље речено – за свакога ко поезију воли.”

б) „Његове песме најчешће одишу веома јаким духовним и општеживотним поукама, корисним и за децу и за родитеље” – исправно примећује Радиша Јовановић (2006: 76), „чиме досеже највише врхове наше савремене поезије за децу”. А естетску суштину и тематску ширину и дубину Јовановићеве поезије за децу – најбоље је изрекао Добрица Ерић (2008: 77), издавањем два квалификујућа атрибута песникове личности: „Тихи градинар богиње песништва, заљубљен у небеску плавет и овоземаљско зеленило, као дете...”

4. Шта ми намеравамо рећи о Јовановићеву поезији у овоме раду?

а) Оно што нам је темом задато. А то значи да ћемо лингвостилистичком (Ковачевић 2003; 2011; 2015)², општестилистичком (Симић 2001), де-

² Уосталом, у лингвостилистици се наглашава „да се не може успоставити нити је научно пожељна строга диференцијација између критеријума лингвистичке и књижевне

скриптивно-стилистичком (Симић 2010), семиотичко-стилистичком (Јакобсон 1966; Лотман 1976) и вербатолошком (Јовановић Симић, Симић 2015) апаратуром и аналитички интерпретативном методом – (1) препознати и класификовати социјалне мотиве као минималне јединице теме, као прво, и друго: (2) утврђивати доминантне композиционе обрасце стиховне форме. Овакав теоријско-методолошки избор уједно је одредио и теоријски оквир нашег истраживања, а њему треба додати и наше упуте у теорију књижевности за децу (Црнковић 1980; Марковић 1991; Вуковић 1996; Милинковић 2010; Петровић 2011; Денић 2012), и пре свега – књижевну теорију (Лешић 2011; Велек, Ворен 1974; Петковић 1975)³. Тако смо могли доћи до тзв. начела јединства, а тај општи естетички циљ у Јовановићевој поезији за децу – ми смо препознали као мотивски уређену структуру, кроз чију се матрицу као доминантни мотив продија социјални.

5. Тематско-мотивски комплекс Јовановићевих уметничких идеја вербатолошки и комуниколошки врло је активан. Активитет овде разумемо сходно квантитетско-квалитетској вредности идентификованих мотива. А он се постиже концентрацијом социјалних мотива у најширем смислу, као што су – дететов свет, његова сазнања и навике, његова занимања и играња, његов однос према спољном свету (урбаном или природном), однос према родитељима (и обратно), те и однос према школи и учењу, итд.

а) Када се овим најфреквентнијим и тематски конститутивним мотивима Јовановићевих стихова придруже⁴ и етички, религијски, историјски и посебно психолошки – као антиципација емоција према родитељима и пријатељима, или других диференцираних емоција (срећа, смех, страх, свађа, заљубљивање, растанак) – онда је јасно како се Јовановићева поезија препознаје као педагошки и дидактички ангажована⁵. Песникова дидактика није,

стилистике с једне стране, и лингвостилистике и функционалне стилистике с друге стране” (Ковачевић 2011: 271-273).

3 С тим у вези, Новица Петковић исправно примећује да је стил у поетском дискурсу „конкретан избор одређених језичких аспеката који је сам по себи нужно семантизован, а то значи да управо ти изабрани аспекти постају предмет перцептивног процеса као извора књижевног значења” (Петковић 1975: 176). У науци о књижевности (Велек, Ворен 1974: 218) прихваћен је став да „стилистичка анализа највише користи проучавању књижевности када је у стању да утврди неко начело јединства, неки општи естетички циљ којим је прожето читаво дело”.

4 О овим мотивима у Јовановићевој поезији говорићемо неком другом приликом.

5 Разлика између одраслих и детета у процесу суочавања са стварношћу јесте у дететовој непосредности и отвореној комуникацији према свету, услед чега постоји несклад са симболичким системом његове културе. Ипак, симболички системи су неопходни за дете јер се оно не може „enkulturirati i razviti sve potencijale ljudskog bića drugačije do sudelovanjem u simboličkom svetu preko koga društvo čiji je ono član, interpretira realnost i ljudsko društvo” (Шмит 1999: 91).

међутим, књишка и стерилна, фризирана и дехуманизована, институционализована – она је, напротив, искрена, брижничка, детету прихватљива, одраслима опомињућа; она је русоовски природна (исп.: Русо 1950), али је и хришћанска и патријархална.

б) Иако је регистар тема општи, у Јовановићевој поезији се ипак препознају две прагматичко-комуникативне стратегије: она о којој смо говорили, и која је главна, и она која се у збиркама поезије за децу спорадично појављује и која је споредна у овом поетском медијуму – а то је поезија о деци намењена одраслима. Преко истих мотива песник – сада као одрастао – проговора језиком и логиком детета са неверицом у постојаност људских вредности и са песимизмом. Но, песимизам овде није једини и коначни одговор на живот и стварност, он је смисаоно прекомандован и поетски транскодификован у победу увиђања односа у себи и свету око себе. Песников одговор је духовна и морална спремност да се *шћа је лоше* каже, а *добро* учини.

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

1. Прва песма коју наводимо са овим мотивом јесте она која има исти наслов као и једна Јовановићева збирка: „Држава детета” (*Држава дејетта*, 7-8). Њој ћемо посветити и нешто детаљнију анализу, јер је она, пре свега, програмска песма Јовановићеве поетизоване педагогије, а тамо налазимо и поетски покренуте и друге горепоменуте мотиве значајне за разумевање Јовановићевог дискурса за децу. Песма „Држава детета” опева социјални програм чувања деце, тј. одређује место деце у друштву, али на начин који представља неки вид поетске сакрализације⁶ мотива биолошке, социјалне и психолошке заштите деце. Делујући као патријархални идеал и норматив, вербатолошки посматрано – ова је песма првенствено упућена одраслима, имплицитно указујући на невеселу слику стварности.

а) Директно, дакле, адресирајући одраслима и институцијама: држави и њеном уставном уређењу – Јовановић своју песму комуниколошки оптимализује као стиховну форму упозорења:

Свака земља узалуд постоји
и узалуд рађа своје свеце,
и њен радник узалуд се зноји
ако земља није – ЗЕМЉА ДЕЦЕ!

Сменом катренских строфа по начелу структурног паралелизма, те одабиром речи и конструктивних решења у стиховима – поетски дискурс се

6 Исп. о појму сакрализација у: Симић 2001: 196-198, 200.

градацијски успиње до поенте о смислу напретка државе оличеном у рађању деце и бриге о њима:

Свака земља узалуд постоји
и узалуд рађа своје свеце,
и њен радник узалуд се зноји
ако земља није – ЗЕМЉА ДЕЦЕ!

С бројевима ципела и блуза
држава ће непрекидно расти,
као што ће због дечијих суза
најснажнија морати пропасти.

Благо земљи где деца старима
уступају места у трамвају,
благо земљи где дечјим стварима
прва места у УСТАВУ дају.

а1) Транслокацијом и стилском контекстуализацијом елемената административног стила, пре свега на лексичком и синтагматском плану – исп. *држава, усјав, члан број један, њравима вођен и овлашћен*, а потом и на плану глаголских перформатива – исп. *да њројласи ДРЖАВУ ДЕТЕТА*, – песма доживљава свој вербатолошки епилог, изречен дескриптивним директивом (*Нека ова њесма буде...*) о уставној заштити деце:

Нека ова песма буде залог
да у УСТАВ ставе децу света:
члан број један, између осталог,
да прогласи ДРЖАВУ ДЕТЕТА!

а2) Уз то, микромотиви ДРЖАВА ДЕТЕТА, ДЕТЕ ОВОГ СВЕТА, ДЕЦА СВЕТА, ЗЕМЉА ДЕЦЕ и УСТАВ маркирани су и графички, те и на плану легибилности песме бивају акцептабилни. Такође, ове лексеме и колокације представљају не само информативне фокусе сваке строфе, већ формално-позиционе маркере сваког строфичног блока, са тенденцијом постављања у финалну позицију и укључења у риматски образац:

САЊИВО ДЕТЕ ОВОГ СВЕТА / ПРОГЛАШАВАМ ДРЖАВУ ДЕТЕТА
УЗАЛУД РАЂА СВОЈЕ СВЕЦЕ / АКО ЗЕМЉА НИЈЕ – ЗЕМЉА ДЕЦЕ
УСТУПАЈУ МЕСТА У ТРАМВАЈУ / ПРВА МЕСТА У УСТАВУ ДАЈУ
ДА У УСТАВ СТАВЕ ДЕЦУ СВЕТА / ДА ПРОГЛАСИ ДРЖАВУ ДЕТЕТА

Оваква конструктивна решења доприносе еуритмији, уз комбиновање са другим еквипотентним стиховним обрасцима:

А) апроксимација у виду структурног паралелизма:

Благо земљи где деца старима
уступају места у трамвају,
благо земљи где дечјим стварима
прва места у УСТАВУ дају.

Б) компарација сразмерне (пропорционалне) једнакости семантички опонентне лексике:

С бројевима ципела и блуза
држава ће непрекидно р а с т и,
као шито ће збој дечијих суза
најснажнија морати и р о њ а с њ и.

В) инцитивна (подстицајна) симетрија у оквиру дескриптивне строфичне императивности:

Нека ова песма буде залог
да у УСТАВ с њ а в е д е ц у с в е њ а:
члан број један, између осталог,
да њ ро њ л а с и Д Р Ж А В У Д Е Т Е Т А!

а3) Тиме се на један тематски допадљив начин преплићу биолошки, социолошки, али и културолошки закони и приоритети, изражени поетским идејама, а не сликама. Очигледно је да је поетска порука кодирана у форми дескриптивне наративизације, а не у наративизацији дескрипције. Стиховне текстеме се не визуализују нити се озвучавају, оне просто изграђују идеју.

б) У стиховну дискурзију ове песме сем административних инкорпориране су и форме религијског дискурса – исп. *Блајословом јосјодњим њочашћен*. Интересантна је и њихова дистрибуција на плану глобалне стиховне структуре – религијска варијација микротеме заузима иницијалну позицију (прва строфа), а административно-правна – финалну (последња строфа). Цикличност структуре са поменутом варијацијом функционално-стилских интерполата, подржава и варијација персонално-прагматичке форме финалних стихова прве и последње строфе: 1. лице једине верификатива и перформатива: *њројлашавам – ДРЖАВУ ДЕТЕТА* / 3. лице једине волитива и директива (*члан број један Усјава*) *да њројласи ДРЖАВУ ДЕТЕТА*.

б1) Идејност оличена у држави која је створена по мери детета, за дете, те и њему првенствено припада – један је од најзначајнијих стилских потенција ове песме, пре свега због консеквентне тематске вертикализације у строфама. То у првом реду чини композицију песме чврсто и складно грађеном, а у томе значајну подршку пружа и строфична организација: пренос структурно-смисаони из једног стиха у други чини Јовановићеве стихове у овој песми строфом контекстуализоване и смислом надовезивачке. То је, с друге стране, строфе учинило заокруженим и осамостаљивим целинама. Експресивност се овде остварује првенствено екскламативним стиховима:

проглашавам – ДРЖАВУ ДЕТЕТА!
ако земља није – ЗЕМЉА ДЕЦЕ!
да прогласи ДРЖАВУ ДЕТЕТА!

Антропоморфизам или персонификација врло је чест фигуративни поступак:

Свака з е м љ а узалуд постоји
и узалуд р а ђ а своје свеце...

С бројевима ципела и блуза
д р ж а в а ће непрекидно р а с т и...

2.1. Након ове микроанализе песме „Држава детета”, за коју бисмо могли рећи да мотивски представља репрезент Јовановићевог стихованог опуса за децу – уводимо макроаналитички репертоар из четири збирке песама које су социјалним мотивом сондиране. Најнепосредније се овом тематском корпусу придружује следећа Јовановићева песма – „Грађани државе детета” (*Држава дејтеца*, 34), са јасније израженом алегоријском формом. У вербатолошком облику опомене песник упозорава – опет транслоцираним и транскодифицираним језиком администрације: *држава, грађансџво, грађани* – одрасле и друштво да децу не виде и не познају:

Људи ће многе границе прећи,
не осећајући, не видећи –
Државу деце, њено пространство,
ни упознати њено грађанство.

А потом, у виду апела – даје савет:

Њено грађанство упознаћете
када упознате рођено дете...

2.2. Велики је број песама у Јовановићевим збиркама које поетски разматрају однос деце и родитеља, инсистирајући на социјалном моменту пре свега, али и на етичком и психолошком.

а) У овој тематској скупуни стихова поћи ћемо од песме „Упознати дете” (*Моја омиљена књија*, 7), где се спознавање деце поставља не само као општи педагошки императив, већ и као васпитачева духовна сатисфакција:

Упознати дете – дужност света!
Лепет душе, анђеоски немир...

Упознати дете, дужност свима!
То већ значи – имати уз себе
пријатеља међу анђелима
и Господа што бди поред тебе.

И овде се не могу превидети религијски мотиви – *анђели, анђеоски немир, Госјод* – који ни у овој песми, ни иначе у Јовановићевој поезији за децу нису догматично активирани у изградњи идејне потке стихова. Религијски мотиви песнику служе за успостављање контролног хуманизацијског поступка, а примарни остају породица и друштво.

б) Песма „Дете није за под мајчин скут” (*Моја омиљена књија*, 46-47) етаблира социјално-психолошки врло значајну тему, а то је осамостаљење деце, однос родитеља према одрастању деце:

Дете није
за под мајчин скут.
Свако дете
мора на свој пут.

.....
Позлати му
стазу било коју,
биће срећно
тек кад нађе своју.

Формално гледано, у овој песми налазимо симетрично смењивање стихова од четири, пет и шест слогова, док је већина Јовановићевих песама исписана у десетерцу. Антитетичким мисаоним поступком, те и постављањем лексема или синтагми супротног значења у антиципирану позицију, тј. у финалну, и њиховим гласовним дозивањем, тј. римом (*мајчин скути* наспрам *свој љути*, *стаза било која* наспрам *своја*) – песник једноставним формативним поступком врло ефектно шаље поруку родитељима, адресирајући је првенствено мајкама.

МАЈЧИН СКУТ – СВОЈ ПУТ
стаза БИЛО КОЈА – СВОЈА

Додуше, *мајчин скут* се овде метонимијски и метофорички дешифрује као родитељски дом, али и као општа психо-социјална несамосталност.

в) Исти се мотив развија – у друкчијим тематским околностима и на друкчијем језичком терену – у песми „Захтевам” (*Држава дејтеџа*, 23):

Захтевам парченце своје баште,
да разгранам пупољчиће жеља,
да не будем само цвет из маште
у саксији својих родитеља.

Однос родитеља према деци насликан је као револт, а у форми дечјег захтева. Индиректна директивност овде је језички реализована помоћу перформатива *захтевам*, а дескриптивни предмет захтева експлициран је помоћу метафорички покренутих мотива из природе:

ДЕТЕ – ЗАХТЕВАМ = ПАРЧЕНЦЕ СВОЈЕ БАШТЕ, ДА РАЗГРАНАМ ПУПОЉЧИЋЕ ЖЕЉА

ДЕТЕ – ДА НЕ БУДЕМ ≠ ЦВЕТ ИЗ МАШТЕ У САКСИЈИ СВОЈИХ РОДИТЕЉА

У виду најчешће оствареног начела стиховног обличења мисли, песник и овде симетрично вођеним семантички супротстављеним конструкцијама – остварује стилско начело комплементарности и комплетизације: исп. *своја баштеја / саксија својих родитеља, пупољчићи жеља / цвети из маште*.

г) У песми „Батине” (*Држава дејтеџа*, 13) дезавуисана је једна традиционална васпитна метода, са имплицитним упутом на њену сврсисходнију алтернативу (*воља, речи*):

Батине су недостатак воље
родитеља што не зна боље...

Батине су
недостатак речи
који само боли, а не лечи.

Ова је песма потврда да у Јовановића форма није примарни предмет стилизације: овде налазимо четварац, шестерац и десетерац. Дужина стихова само је пратилац експланаторно-интензификационе снаге песникове идеје, резултат је редувантно-релевантних мисаоних акцената његових. Она је

очигледан симптом наративизације песничких мотива и чврсте структурне заокружености строфа – о чему је више било речи у анализи песме „Држава детета”. Стихови су овде естетизоване дефиниције батина, у структурној форми копулативне метафоре. Дефиниенци су маркирани управном речи именичких синтагми *недостигајак* (*недостигајак воље.../ недостигајак речи...*) у позицији предикатива.

д) Мотив родитељске посесивности – *Дете није само моје – твоје, дете је и нешто сасвим своје* – присутан је и у песми „Задатак родитеља” (*Моја омиљена књија*, 24):

Дете није неч’је цвеће лично –
дете цвета само породично.
Дете није само моје – твоје,
дете је и нешто сасвим своје.

Уз то, и овде очигледно – у Јовановића цвеће као метафора за децу има идиоматски карактер, тј. етаблира се као лајтмотив или топос.

ђ) Психо-менталну разлику између родитеља и деце Раде Јовановић – у виду изоморфично постављених опонентних стихова – вербализује кроз мотив сањарења у песми „Сањари” (*Држава деце*, 31):

Дете је сањар, може се рећи –
дете машта чак и кад бдије.
Родитељи су сањари већи
али сањају досадније.

У строфама чије су полуструктуре комуникативно самосталне реченице, песник антитезу подиже до нивоа продубљеног контраста, тј. парадокса:

Дете сањари колико жели,
испуни тиме свој мали дан.
Родитељ сања свој живот цели
и никако да испуни сан.

Јовановић је у овом строфичном блоку успео успоставити најпре контраст између глагола *сањари* (*дете сањари колико жели*) и *сања* (*родитељ сања свој живот цели*), а затим му оне постају текстеме за вербализацију смисла малог и конкретног (*испуни тиме свој мали дан*) насупрот бесмислу великог и неодређеног (*сања свој живот цели – и никако да испуни сан*). С правом се може рећи да је Јовановићева поезија намењена родитељима – то је естетизовани педагошки практикум у стиховима. Али је материја овде са друкчијим дидактичким усмерењем: од васпитаника према васпитачима.

е) Проблем садашњег цивилизацијског тренутка Јовановић најбоље приказује кроз мотив телевизираног родитеља – немали је број песама у којима се са одвратношћу уводи ТВ – он је као чудовиште постављен између детета и родитеља. Тако је и у песми „Кад је било полувреме” (*Држава дејше-ша*, 45):

Кад је било полувреме,
док ТВ рекламе лете,
један тата нађе време
да загрли своје дете.

Опомена је ово родитељима и друштву у целини због непрепознавања механизма дехуманизације и његових последице по дете.

2.3. У круг социјалних мотива спадају и они који се односе на школу. Јовановић децу позива на учење, на љубав и поштовање према учитељу.

а) У песми „Учитељица” (*Моја омиљена књија*, 30) та се идеја поетизује кроз слику природе – у којој је учитељица цвет, а деца пчелице:

Знање цвета.
Деца су пчелице,
а цвет – у лику
учитељице.

Ово је једна од краткослоговних стиховних форми, са метафоризацијском транспозицијом карактеристичном за Јовановићев поетски језик – реч је о копулативним метафорама (*деца су пчелице, цвети је у лику учитељице*) са секундарном антропоморфизацијом, као и о метафоризацији насталој дезаутоматизацијом колоциране предикације (знање цвета).

б) Неке Јовановићеве песме изграђене су на једном наративном моменту, а то је догађајност. Један од школских догађаја јесте онај који ишчитавамо из наслова песме „Неоправдан изостанак” (*Звездана*, 16-17):

„Пола сата, ђаче, касниш...
Где се смуцаш, шта ли смишљаш?!
Сад пред свима да објасниш
шта то чиниш и умишљаш?”

Стилском варијацијом интензитета, тј. апострофом, и у тону грдње – наставник најпре прозива ђака (*Пола сата, ђаче, касниш... Где се смуцаш, шта ли смишљаш?!*), а затим га и позива на ред (*Сад пред свима да објасниш шта то чиниш и умишљаш?*); и све у тону приповедања, тек по неком ритмском маркеру – можемо рећи и у тону опевања ситуације.

2.4. У круг тема из дечјег живота спадају и оне посвећене практичним питањима.

а) Такво једно питање јесте хигијена – опевана у песми са духовитим насловом „Дављеник” (*Док је чекам*, 22):

И плусну талас у моје лице,
загњурих се у белу пену.
Мој нос попут подморнице
забоде се у тврду стену.

Руке ме боле, ноге не раде...
Цео се живот у воду просу.
Ал’ тад ме мајка диже из каде
и даде пешкир да бришем косу.

Доживљај купања – приказан из дечје перспективе и исказан у ’ја позицији’ – обележен је страхом (*Руке ме боле, ноге не раде... Цео се животи у воду просу*), а завршен комичним спасавањем (*Ал’ тад ме мајка диже из каде и даде пешкир да бришем косу*).

б) Листи овде препознатих тема из дечјег свакодневног живота придружује се и понашање у саобраћају, као у песмама „Два најбоља друга – опрезност и ти” (*Моја омиљена књија*, 58-59) и „Размисли” (*Звездана*, 48):

Несрећа и туга,
С пута беже сви,
Кад крену два друга –
Опрезност и ти.

Када пут прелазиш,
ма са киме била
мораш да се пазиш
од _____

Једном виду практичног дечјег понашања, овде у саобраћају – песник подучава дете уводећи га у логичко мишљење: у првом примери – путем антропоморфизације апстрактне именице *ојрезности*, а у другом – лексичком погађалицом именице *аутомобил*, у контексту текстеме *пазиши*.

в) Читава палета појмова из света предметности и непосредног човековог окружења – *руке, саји, чејка, тилевизор, једра, чамац, ишара, брод*, и сл. – активирана је у одгонетаљкама, као у песмама „Размишљанка” (*Држава дејеша*, 26-28) и „Размисли” (*Звездана*, 47-49):

Увек можеш боље и без пуно муке ако имаш воље и две вредне _____	Мене буди мама ил’ старији брат, а устајем сама кад зазвони _____	Бити сликар то је уметност баш ретка. Ако купиш боје уз њих иде _____	Сви серије прате, Какав ружан призор! Ја седим крај тате, он уз _____
---	--	--	--

Када ветар дуне Љубитељ је вода. Има тело, врат и жице, Вуче мреже, рибу лови,
она шире недра, Има крму, прамац, музика се у њој ствара, палуба му под.
па се снагом пуне. са веслима хода налик кућици за птице дигне сидро па заплочи,
То су бродска _____ а зове се _____ али зове се _____ зовемо га _____

2.5. Блиске дечјој психи, а блиске и свакодневном животу детета јесу животиње: домаће најчешће – као пас у песми „Коска” (Звездана, 30):

Није гладан ал’ је сву ноћ тражи.
Тој коски је баш висока цена,
јер у срцу мог пса она важи
као нека топла успомена.

Ту су, затим, ситна животињска бића као глиста, најављена насловом као митска, тј. „Аждаја кукавица” (Док је чекам, 18):

Један од оних малих јунака
.....
Јуче је усред боровњака
Ископао велику змију.
.....
Та аждаја са две главе!
.....
А глиста, шта ће – изви се вешто,
.....
Да л’ рече ништа ил’ рече нешто...

Изневереност очекивања постиже се у вербатолошкој спреси наслова и садржаја, тј. диктума и модуса. А основ логичке неадекватности описа чини варијација квантитета, хоћемо рећи хиперболично преименовање глисте у аждају, уз пратећи атрибутив кукавица. Сем поменутог метасемичног померања, овде налазимо и пример метаплазматичног дистрибуирања глаголске и прономиналне негације, те и палеолошко поигравање одричним и неодређеним заменицама: *Да л’ рече нишѝа ил’ рече нешѝо* (наместо: *нишѝа не рече / рече нешѝо*).

Животиње су и најчешћа логичка одгонетка у Јовановићевим песмама размишљанкама. У песми „Зоо-врт” (Моја омиљена књиѝа, 10) и „Одгонетни” (Звездана, 18-19):

„Доста ми је Нила, У бари се бели,
муве, смрад и воњ... ножицама пљуска,
За Крушевац идем! Гусан за њом вели
рече нилски _____ Каква дивна _____

И мени је стварно досадио Нил. На Расину хоћу! – рече кроко _____	Залуд зоо-врт граде и решетке шрафе, ако не доведу бар две три _____”.
--	---

Дете интерактивно перципира песму, оно, надомештајући испуштене лексеме-појмове на местима римизираним – сем што проверава своја знања о животињским врстама, вежба се у препознавању еуфоније и еуритмије, постаје нека врста коаутора.

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

1. У раду је анализирана социјална мотивска структура у стихованом стваралаштву Радета Јовановића – и то у песмама за децу и у песмама о деци за одрасле. Корпус нашег истраживања чиниле су четири збирке – *Док је чекам*, *Звездана*, *Држава дејшеја* и *Моја омиљена књија* – и утврђено је да је први жанровски арсенал далеко бројнији од другог.

1.1. Што се тиче језичке грађе употребљене у изградњи мотивских структура – може се рећи да је најактивнији структурни слој синтагматско-синтаксички, док је лексика мотивски релевантна посебно у оним песмама у којима се путем лексеме идентификује одређени логички појам (као у песмама одгонетаљкама). У осталим песмама, лексеме су са својим семантичким опсегом уполсене на синтагматском плану на тај начин да – сужавањем или конкретизацијом неког лексиконског значења или транспозицијом таквог значења – вербализују неки исечак стварности као мотив-слику или мотив-наратив. У том поступку једнако су функционално активне и глаголске и именске речи, те, иако статистички гледано доминирају именице и придеви, може се утврдити да је Јовановићева поезија оглагољена.

1.2. Што се, пак, тиче тематске стратификације речи у Јовановићевој поезији – интересантно је да се дају разделити тачно у оне тематске разреде какве смо већ успоставили препознајући главне мотиве. То само наводи на један општији теоријски закључак – да је у свакој оствареној језичкој структури (стиховној или приповедној, уметничкој или неуметничкој), реч носилац теме (посредством мотива, слика или појмова). То су обично оне речи римом захваћене, обично именице и обично, квантитески посматрано – краће. У сваком случају, то су речи деци познате.

1.3. Што се тиче морфологије мотива – постоји потпуна аналогија међу овим жанровским врстама, тј. и у песмама за децу и у песмама о деци за одрасле препознајемо исте мотивске вербативе или дескриптиве: социјалне, етичке, психолошке, религијске и историјске.

2. Тематску доминанту и у једном и у другом кругу песама чине социјални мотиви. Они се поетизују на три начина: (а) контекстуализују се као главна и једина идеја, обично са поентом у виду поруке; (б) дивергентно се разводе и доводе у контакт, на споредној идејној линији, са другим поменутих мотивима; (в) паралелно се постављају са неким од горепоменутих мотива, при чему та два и три делују сада у сноповима асоцијација. Последња два композициона решења заправо су најчешћа, јер је мотивски 'чистих' песама најмање, а уз то – социјални мотиви врло често песнику служе као фон, тј. нарацијска или дескрипцијска позадина за етаблирање каквог другог мотивског еталона. На крају, социјални мотиви у нашој су интерпретацији најшире и схваћени – овде смо уврстили све појаве које у ширим друштвеним координатама одређују дечји живот: природну и социјалну средину у најширем смислу, те породицу, школу, као и сложен свет предметности са којима дете долази у контакт, и помоћу којих спознаје себе и свет око себе.

3. Песник сасвим ретко опева неки социјални мотив остављајући га без психолошке димензије, и без етичког ознаковљења. Јовановићеви етички мотиви – правда, истина, поштење, и сл. – са своје стране, редовно су синсемантични са религијско-хришћанским. Тако сложено постављеном мотивском мрежом песник захвата једноставне теме из дечјег живота, градећи деци прихватљиве версолоске структуре, а нама истраживачима остављајући да препознамо сложену кодираност њихових порука.

ИЗВОРИ

- Јовановић (2004): Раде Јовановић, *Док је чекам*, Београд: Витез.
Јовановић (2005): Раде Јовановић, *Звездана*, Београд: Витез.
Јовановић (2006): Раде Јовановић, *Држава дејтеја*, Крушевац: Благовесник.
Јовановић (2008): Раде Јовановић, *Моја омиљена књија*, Крушевац: Благовесник.

ЛИТЕРАТУРА

- Велек, Ворен (1974): Rene Velek, Ostin Voren, *Теорија књижевности*, Београд: Nolit.
Вуковић (1996): Novo Vuković, *Увод у књижевност за дјecu и омладицу*, Podgorica: Unireks.
Денић (2012): Сунчица Денић (ур.), *Књижевности за децу и њена улоја у васпитивању и образовању деце љредшколској узрасја*, Врање: Учитељски факултет.
Ерић (2008): Добрица Ерић, *О њесмама и ауџору*, У: Јовановић 2008: 74-78.
Јакобсон (1966): Роман Јакобсон, *Линџивистика и њоеџика*, Београд: Нолит.
Јовановић Симић, Симић (2015): Јелена Јовановић Симић, Радоје Симић, *Вербаџиолоџја*, Београд: Јасен.

- Ковачевић (2003): Милош Ковачевић, *Грамајичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга.
- Ковачевић (2011): Милош Ковачевић, *Стилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет.
- Ковачевић (2015): Милош Ковачевић, *Стилистика и драматика стилских фигура*, Београд: Јасен.
- Лешић (2011): Зденко Лешић, *Језик и књижевно дело*, Београд: Службени гласник.
- Лотман (1976): Јуриј Лотман, *Структура уметничког текста*, Београд: Полит.
- Марковић (1991): Слободан Ж. Марковић, *Закони о књижевности за децу*, 5. изд., Београд: Научна књига.
- Милинковић (2010): Миомир Милинковић, *Нацрти за периодизацију српске књижевности за децу*, Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Петковић (1975): Новица Петковић, *Језик у књижевном делу*, Београд: Полит.
- Петровић (2011): Тихомир Петровић, *Увод у књижевности за децу*, Нови Сад: Змајеве дечје игре / Ниш: Свен.
- Попадић (2005): Недељко Попадић, *Предговор*, У: Јовановић 2004: 7-11.
- Русо (1950): Жан Жак Русо, *Емил или О васпитању*, Београд: Знање.
- Симић (1997): Радоје Симић, *Увод у филозофију стила*, Београд: Универзитет у Београду.
- Симић (2001): Радоје Симић, *Општа стилистика*, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Симић (2010): Радоје Симић, *Стилистика српског језика*, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Црнковић (1980): Milan Crnković, *Dječja književnost*, Zagreb: Školska knjiga.
- Шмит (1999): V. H. O. Šmit, *Razvoj deteta*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Ivana R. Jovanović
University of Belgrade
Faculty of Philology
PhD student

LANGUAGE PICTURE OF SOCIAL MOTIVES IN RADE JOVANOVIĆ'S POETRY FOR CHILDREN

Summary: The author analyzes motivational material of Rade Jovanović's poetry for children and identifies a range of thematically classified motifs according to the spheres of life, with the emphasis on the dominant ones, which are family and family values. Regarding compositional and linguistic-stylistic procedures, the author notes that Jovanović's metaplastic and metasemic procedures are reduced to those stylistic operations that are not strange to everyday speech, that is, to metaphorization and anthropomorphization (i. e. personification). These ways of stylization – as the author concludes – also defined the choice of verbalization procedures, therefore the narrativization of description often coincides with the descriptivization of narration.

Social motives represent the thematic dominant in Jovanović's poetry for children. They are poetised in three ways: (a) they are contextualized as the main and only idea, usually with a point in the form of a message; (b) divergently separated and brought into contact, on a side-by-side idea line with other motives; (c) are paralleled with some of the abovementioned motifs, with the two and three being associated in groups. The last two compositional solutions are actually the most common, because motivationally 'pure' poems hardly exist and social motives often serve as a narrative or descriptive background for establishing other motivational factors.

Finally, we analyzed the social motives in the most comprehensible way – we have included all the phenomena that define children's life: natural and social environment in the widest sense of the word, family, school, as well as everything else children come in contact with, in order to become familiar with themselves and the world around them.

Key words: Rade Jovanovic, motive, poetry, stylization, metaphor, personification.